

XII

hirschsprungs samling og eftertidens erhvervelser

af museumsdirektør, mag.art.
marianne saabye

I 1878 købte tobaksfabrikant Heinrich Hirschsprung seks mapper med tegninger af Johan Thomas Lundbye. De omkring 600 enkelte blade var en stor erhvervelse til hans samling af dansk kunst, som i hjemmet på hjørnet af Højbro Plads var i hastig vækst op gennem 1870'erne. Disse tegninger har været et væsentligt grundlag for den Lundbyeudstilling, "Tegninger og Huletanker", som i efteråret 1998 vist på Den Hirschsprungske Samling.

Da Johan Thomas Lundbye døde i 1848, efterlod han sig en stor samling af tegninger og skitsebøger, som gik i arv til hans moder og hans fem brødre. Hirschsprung købte en del af samlingen af familien, men der er stadig et stort antal tegninger, malerier og andre efterladenskaber i efterkommernes eje. I forbindelse med udstillingen lykkedes det at spore mange af disse tegninger, som på interessant vis netop supplerer Hirschsprungs materiale, der bl.a. indeholder et stort antal blade fra "slagtede" skitsebøger. I udstillingskataloget, som blev udgivet med et tilskud fra Ny Carlsbergfondet, er der bl.a. redegjort for det arbejde, der er gjort for at løse de komplicerede proveniensproblemer. En række fine tegninger har befundet sig hos efterkommere af malerens ældste broder, Carl Lundbye (1812-73), som var officer og i 1864 havde den tvivlsomme ære at være krigsminister. Han ejede en del smukke portrætter, blandt andet af Louise Lundbye, som var kusine til brøderne og jævnaldrende med Johan Thomas, der ofte tegnede hende. I 1844 blev hun gift med Carl, men døde ulykkeligtvis allerede året efter, umiddelbart inden Lundbye tog afsted på sin studierejse til Italien. Fra opholdet i Rom 1845 ejede broderen også flere smukke tegninger med studier af italiensk folkeliv.

I året for Lundbyes udrejse havde P. C. Skovgaard, der udover at være landskabsmaler var en glimrende portrættegner, malet et meget stærkt og gribende portræt af venen. I akvarellen har han fastholdt de mørke, sydlandske træk, som Lundbye gennem moderen havde arvet fra den franske Bonnevie-familie, men også det depressive og dystre sind, der ofte plagede Lundbye og blandt andet havde hvilet tungt over ham i foråret 1845, da han med en ulykkelig forelskelse bag sig gik og ventede på at få svar på sin ansøgning om rejsestipendium til Italien. Han havde selv fem år tidligere lavet en akvarel af Skovgaard iført en fin broderet kunstnerkittel; den er malet under deres fælles sommerophold i Rude Skov juni 1840.

Carl Lundbye havde også arvet et stort, sort album. På forreste side har Lundbye sat sit navn og datoen 1. november

1842. Med limpotten ved hånden og i broget virvar har Lundbye klistret flere hundrede blade ind på de blå sider. Det var tegninger og grafiske blade, som han havde samlet sig eller fået som gave af kunstnerne. Først og fremmest er der fine ting af hans nærmeste ven, maleren Lorenz Frølich, som han ofte udvekslede tegninger med, og der er adskillige grafiske blade og tegninger af dyremaler Christian Holm. Men mange andre af tidens mere eller mindre kendte kunstnere er repræsenteret, f.eks. Thorald Brendstrup, J. V. Gertner, Chr. D. Gebauer, J. C. Dahl, Carlo Dalgas, Christen Købke, Heinrich Buntzen, Thorald Læssøe, J. A. Jerichau, Adam Müller, Dankvart Dreyer, P. C. Skovgaard, Ernst Meyer og C. W. Eckersberg. Blandt de mange grafiske tryk af ældre og nyere dato finder man en lille serie af franske illustrationer til dyrefabler, som er interessante set i forhold til de karikaturtegninger i dyre-

Christian Holm: Kronhjorte. 1834.
Kobberstik. 211 x 241 mm.
Fra J. Th. Lundbyes Album.
Gave 1998 fra Ny Carlsbergfondet.
dowic Fotografi.

Thorald Læssøe. Parti fra Tivoli. 1845.
Sort blæk og akvarel. 309 x 235 mm.
Fra J. Th. Lundbyes Album.
Gave 1998 fra Ny Carlsbergfondet.
dovic Fotografi.

skikkelser, som både Lundbye og Frølich dyrkede. Der er adskillige træsnit af H. C. Henneberg, der bl.a. var elev af Lundbye og Frølich, og som i øvrigt lavede flere grafiske reproduktioner efter deres arbejder. Man finder tegninger af ungdomsvennerne, bl.a. Peter Bauditz, og en af tidens kvindelige kunstnere, frk. Lützu. Fra Lundbyes egen hånd findes næsten udelukkende portrætter, som han havde tegnet af familie og ungdomsvenner, der har haft en særlig betydning for ham.

Albummet er en spændende kilde til Lundbyes verden og samtidig lidt af et tidsbillede. Fra museets side er vi Ny Carlsbergfondet meget taknemmelig over at have fået muligheden for i 1998 at erhverve disse ting, men i lige så høj grad den tidligere ejer, som havde forståelse for, at man herved sikrede dette Lundbye-materiale for eftertiden i en naturlig sammenhæng med alle de øvrige tegninger, således at det ikke en skønne dag ville blive splittet og spredt for vide vinde – eller solgt ud af landet.

P. C. Skovgaard: Johan Thomas Lundbye. 1845.
Akvarel. 203 x 193 mm. Fra J. Th. Lundbyes Album.
Gave 1998 fra Ny Carlsbergfondet.
Foto: Wermund Bendtsen.

Denne erhvervelse ligger i smuk forlængelse af den måde, Heinrich Hirschsprung havde erhvervet så mange af sine kunstværker på, om ikke fra kunstnerne selv så fra den nære familie. Desuden følges også Hirschsprungs intentioner om at udbygge sin samling med et dokumentationsarkiv for det 19. århundredes kunst.

Hirschsprung havde købt sit første maleri i 1866, et genrebillede af Julius Exner forestillende en "Lille pige, der lader en gammel mand lugte til en blomst", ca. 1856. Med dette unægteligt lidt sentimentale udgangspunkt udviklede Hirschsprung sig med tiden til en ihærdig og storstilet kunstsamler. Museets første leder, kunsthistorikeren Emil Hannover, var Hirschsprungs højre hånd i de væsentlige år, da samlingen blev trimmet fra den private karakter til et offentligt museum. I forbindelse med indvielsen af Den Hirschsprungske Samling 8. juli 1911 gav han følgende beskrivelse af den passionerede, men også systematiske samler:

"Han fik skabt en Samling, der ikke blot er rig paa enkeltvis skønne Værker, men hvis enkelte Værker synes samlede med klog Beregning som Bygningssten til et virkelig historisk Monument for den danske Kunst i dens første og foreløbigt eneste Aarhundrede. Langt mere end klog Beregning var det dog Beruselse, Begejstring, som var Drivfjederen i dette Værk. Hirschsprung havde ikke blot Kærlighed til Kunst, men Lidenskab for Kunst. Kunst kunde henrive ham, henrykke ham. Samlingen var hans Dages Tanker og hans Nætters Drøm. Ubegrænset, ubegribelig, utrolig var den Iver og Energi, hvormed han forfulgte sit Maal. Selv Billeder, der syntes at sidde paa de fasteste Hænder, forstod han at fravriste disse. Aar igennem kunne han belejre et Billed, indtil han endte med at føre det bort som sit Bytte."

Hirschsprung havde, efterhånden som mængden af billeder var vokset på væggene i det private hjem, sat sig for at skabe en samling, der kunne vise et repræsentativt billede af dansk kunst i det 19. århundrede. Et imponerende mål i sig selv og noget af en bedrift, at det lykkedes. Han lagde principielt vægt på at kunne vise bredden og de forskellige sider af den enkeltes kunstneriske udvikling. Det var først og fremmest en samling af datidens moderne danske kunst, og som sådan var den dengang landets betydeligste. Ingen havde som Hirschsprung købt så omfattende af samtidens kunstnere. Dertil kom den fine samling af dansk kunst fra århundredets begyndelse, guldalderperioden, da han med sikker sans bl.a. gik efter de mange fine små skit-

ser, som på dette tidspunkt endnu ikke agtedes så højt som de store færdige galleristykker.

Den gave, Heinrich og hans hustru Pauline Hirschsprung i 1902 ved et gavebrev skænkede den danske stat, talte 1816 kunstværker. Frem til det nybyggede museums åbning i 1911 blev samlingen forøget med 572 værker, med andre ord talte den 2388 katalognumre. Heraf var 529 malerier, de øvrige var hovedsageligt tegninger samt en del skulpturer. En del billeder var skænket som gaver til museet af private personer, som Hirschsprung havde overbevist om vigtigheden af museets sag. Det gjaldt eksempelvis fru Jenny Adler, der testamentarisk skænkede et af P. S. Krøyers hovedværker fra ungdomsårene, "Italienske landsbyhattemagere", malet 1880. Og endnu ved åbningen i 1911 forelå tilsagn om ca. 25 billeder, der var overdraget museet af private ejere, men først senere tilfaldt museet som testamentariske gaver.

Hirschsprung døde i 1908, inden museet åbnede; han havde ført en sejlvet og langvarig kamp for at sikre sin samling selvstændighed i eget hus, med egen bestyrelse og egen leder. Man støder af og til på den opfattelse, at museet er en lukket samling, og at alt, hvad der hænger på væggene, er købt af Hirschsprung. Det er imidlertid en misforståelse, som måske skyldes, at Emil Hannover og A. P. Weis i indledningen til museets første katalog beskriver samlingen som i alt væsentligt afsluttet, hvormed der bl.a. forstås, at den ikke skulle videreføres op i tiden. Erhvervelse var dog mulig med udgangspunkt i Hirschsprungs egne ønsker.

Trods 40 års ihærdig samlervirksomhed var det til det sidste Hirschsprungs ønske at forøge og styrke den samling, han efterlod sig. Angiveligt skulle han endnu på sit dødsleje have dikteret et brev vedr. et lille Eckersberg-portræt, han ønskede at erhverve. Hans ønsker rakte så at sige ud over hans død, idet han efterlod sig et halvt hundrede lange lister med prioritering af kunstværker, som han gerne så inddraget i samlingen. I Hirschsprungs efterladte papirer har Emil Hannover kategoriseret dette materiale under overskriften "H. Hirschsprungs Optegnelser om Fremtidserhvervelser til Samlingen". Disse lister er ikke blot værdifulde for den, der vil søge oplysninger om proveniensforhold, men de viser, hvilket forbløffende overblik Hirschsprung har haft over, hvor de gode billeder befandt sig, og i det hele taget over hvem der ejede hvad.

I 1907 havde Heinrich og Pauline Hirschsprung truffet testamentarisk bestemmelse om at oprette "Det Hirsch-

J. Th. Lundbye:
Portræt af en ung pige,
muligvis Louise Marie
Neergaard. Sort blæk.
176 x 128 mm.
Fra J. Th. Lundbyes
Album. Gave 1998 fra
Ny Carlsbergfondet.
dowic Fotografi.

sprungske Bibliotekslegat". Det skulle anvendes til "Erhvervelse af Skitsebøger, Dagbøger og andre lignende Efterladenskaber efter danske Kunstnere, hvorigennem deres kunstneriske Udvikling belyses, eller hvorved der paa anden Maade ydes Bidrag til dansk Kunsthistorie". Museets bibliotek skulle med Emil Hannovers ord "blive en Slags Arkiv for Studiet af det 19. de Aarhundredes danske Kunsthistorie". Unægteligt en fremsynet tankegang, som Hannover vel kan tænkes selv at have været med til at føde.

Beklageligvis var Bibliotekslegatets kapital ikke af Ny Carlsbergfondets dimensioner, og det måtte nedlægges i 1987. Det havde dog i mange år været grundlaget for den fortsatte tilvækst til samlingen og arkivet, som alt i alt frem til i dag tæller over 500 ny erhvervelser. For legatets midler er købt over 200 kunstværker, hvoraf langt størstedelen er tegninger, hertil har man løbende kunnet øge det meget værdifulde arkiv af breve og andre arkivalier efter danske kunstnere. Brevarkivet tæller i dag omkring 15.000 breve, hvoriblandt Krøyers, Hannovers og Hirschsprungs egne brevsamlinger er af væsentlig betydning, men herudover meget andet. I arkivet findes en del materiale fra de frie kunstskoler, der findes en stor samling skitsebøger, fotografier, scrapbøger og blandt de senere års erhvervelser er materiale vedr. Vilhelm Hammershøi og Frans Schwartz.

Ud over dette dokumentationsarkiv kunne Bibliotekslegatet også anvendes til indkøb af kunstværker til forøgelse af malerisamlingen. Siden museets åbning i 1911 er mere end 159 nye malerier indgået i samlingen, heraf 22 erhvervet via Bibliotekslegatet. En del er kommet til som gaver fra private ejere, mange med tilskud fra private fonde, bl.a. Ny Carlsbergfondet og Augustinusfonden, og i de senere år også fra Statens Museumsnævn.

I Hannovers direktørtid indgik kun ganske få malerier. Han efterfulgtes 1923 af Carl V. Petersen, og i hans tid gjordes et par væsentlige erhvervelser, bl.a. Niels Bjerres smukke billede af en "Have ved en vestjysk bondegård", 1891. Han sikrede maleren David Jacobsen repræsentation i samlingen, og via Ny Carlsbergfondet erhvervedes 1927 fra den nedlagte Studiesamling i Kunstforeningen det fremragende billede af Th. Philipsen, "Fra vejen ved Kastrup", 1890.

Under sin 40-årige ledelse af samlingen erhvervede museumsdirektør Eigil H. Brünniche, der som barnebarn af museets grundlægger uden tvivl har følt en særlig forpligtelse, mere end 75 kunstværker. Heriblandt en lang række betydelige malerier, det gælder bl.a. flere hovedværker af P. S. Krøyer: "I købmandens bod, når der ikke fiskes", 1882, "Sommerdag ved Skagens Sønderstrand", 1884, "Portræt af Thorvald Niss", 1887, "Interieur med kunstnerens hustru", 1889, "Badende drenge", 1892, og "Ved frokosten", 1893. Der kunne nævnes billeder af Michael

L. A. Ring: Åen og havnen ved Frederiksværk. 1900.
Olie på lærred. 41 x 62,2 cm.
Inv.nr. 3120.
Erhvervet 1981 med tilskud fra Ny Carlsbergfondet.
Foto: Hans Petersen.

m o d s t æ e n d e s i d e :

J. Th. Lundbye: Studie af en hånd.
Sort blæk og laving.
170 x 216 mm.
Fra J. Th. Lundbyes Album.
Gave 1998 fra Ny Carlsbergfondet. dovic Fotografi.

Ancher, Lauritz Tuxen, Thorvald Niss, eller f.eks. Zahrtmanns "Studerterne drager ud til Københavns forsvær under Frederik III, 1658", 1888, og Johan Rohdes "Sildig aften ved havnemølen i Hoorn", 1893, et af dansk symbolismes hovedværker, men også guldalderbilleder som Lundbys fine lille "Luftstudie" med skyerne fra 1838 og Købkes "Oprørt sø ved Capri", 1839, som i øvrigt havde tilhørt Emil Hannover.

Ser man på listen over denne tilvækst til samlingen, kan der ikke herske tvivl om, at Eigil H. Brünniches beslutning om at bygge videre på samlingen har været rigtig og har styrket museets høje kvalitetsniveau. Denne linje er da også siden blevet fulgt. Med tilskud fra Ny Carlsbergfondet kunne museumsdirektør Hanne Finsen bl.a. erhverve Philipsens "Ved Lygtekroen på Nørrebro", 1885, og L. A. Rings "Åen og havnen ved Frederiksværk", 1900. Og i de senere år har man kunnet glæde sig over, at det har været muligt bl.a. at erhverve en forstudie til Lundbys malede selvportræt som bakketrold, udført i Rom 1845 og en forstudie til hans "Efterårslandskab" fra Hankehøj, samt Zahrtmanns psykologiske skildring af Christian VII, Caroline Mathilde og Struensee, L. A. Schous maleri af en romersk dværg og Martinus Rørbyes "Den første sneppejagt".

Ved en nylig gennemført registrering af museets erhvervelser siden 1911 er inventarnummersystemet justeret, således at det i dag klart er muligt at skelne Hirschsprunges oprindelige samling fra de senere tilkomne værker.

Heinrich Hirschsprung havde nok en tysk baggrund, men var som stærkt integreret jøde og barn af 1864-generationen overordentlig nationalt bevidst. Som sådan var kunsthistorikeren N. L. Høyens kombination af et nøgternt iagttagende eckersbergsk grundsyn og en nationalromantisk holdning udgangspunkt for Hirschsprunges syn på guldalderperiodens kunst. Ophængningen i Den Hirschsprungeske Samling har, naturligvis sammen med andre faktorer, været med til at fastlægge det eckersbergsk-høyenske syn på perioden, som næsten uændret har været fastholdt helt op til i dag. Hirschsprunges mål var som nævnt at skabe en repræsentativ samling af det 19. århundredes kunst.

Det er interessant, at Emil Hannover på denne baggrund stillede ham spørgsmålet, om det ikke ville være rimeligt, at "ikke-høienanerne" også blev repræsenterede i hans kommende museum. Det blev de ikke. Samlingen undergik på dette tidspunkt en form for revision, men her satte

Hirschsprung grænsen, – og eftertiden har glemt eller måske rettere fortrængt disse kunstnere, som var prægede af et tysk eller mere internationalt kunstsyn.

Set med nutidige øjne kan man spørge sig, hvorfor malere som Rørbye og Sonne er så ringe repræsenteret? Eller hvorfor der findes så få billeder af Tuxen? At Hirschsprung ikke brød sig om Willumsen er sin sag, men det er en mangel i billedet af 1890'ernes frie kunstnere. Hertil kommer, at der naturligvis gemmer sig malere, som af den ene eller den anden grund er gledet ud af det historiske overblik og ikke har hørt til på listen over de "anerkendte" kunstnere. Som eksempel kan nævnes eckersbergeleven Carl Dahl, som med sine store havneprospekter gav et anderledes og personligt bud på datidens arkitektur- og marinemaleri, eller f.eks. Anne Sophie Petersen, der af samtiden blev rost for sin stærke realisme, men i øvrigt blev glemt af eftertiden. Listen over kunstnere er da også siden Hirschsprunges tid øget med ti navne, bl.a. David Jacobsen, Mourier-Petersen, Peter Hansen og J. F. Willumsen.

Vi er vel først i dag for alvor begyndt at tage det 19. århundredes kunst op til revision. Det gælder guldalderperioden såvel som Krøyer-generationen og 90'ernes symbolister, som indtil for få år siden generelt sagt betragtedes med stor foragt. Emil Hannover tog i sin monografi over C. W. Eckersberg stærk afstand fra malerens genrebilleder uden at have forståelse for den nyopdagelse af verden, som ligger gemt bag den lidt grove, forenkede, men bevidste malemåde. Disse billeder forsvinder i dag ud af landet til svimlende summer. Der gemmer sig uden tvivl mange kvaliteter, som vi med et nutidigt syn på den historiske kunst, og ud fra en nutidig æstetisk vurdering, må sikre en repræsentation i de danske samlinger. Det historiske billede må suppleres på baggrund af de erfaringer og den indsigt, vi gennem forskning, udstillingsarbejde og ny tværfaglig forståelse i disse år bringer til veje. Med andre ord er det vigtigt at kunne supplere de eksisterende samlinger og rette op på det, man med al respekt i øvrigt kunne kalde fortidens unladelsessynder.

Dette synspunkt bør naturligvis på Den Hirschsprungeske Samling forvaltes med følsomhed, da det ikke er hensigten at sprænge museets rammer eller ånd, men det vil være muligt at berige det brede spektrum med nogle flere nuancer. Ved erhvervelser er det i dag fortsat væsentlige kriterier at styrke samlingen kvalitativt, at udvide billedet af den enkelte kunstner, samt at bidrage til den kunsthistoriske dokumentation eller på anden måde kaste nyt lys over samlingens historie.

Anne Sophie Petersen: Under gudstjenesten. 1890.

Olie på lærred. 74,5 x 80 cm. Inv.nr. 3134.

Gave 1991 fra Statens Museumsnævn.

Foto: Hans Petersen.